

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ПРОКОПОВИЧ ТЕТЯНА АНАТОЛІВНА

УДК 159. 942: 159. 928. 23: 316. 614 (043. 3)

**ЕМОЦІЙНА СТАБІЛЬНІСТЬ ЯК УМОВА ПРОЯВУ
СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТОВАНOSTІ ХУДОЖНЬО
ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Луцьк – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Вірна Жанна Петрівна,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
декан факультету психології

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Саннікова Ольга Павлівна,
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського,
завідувач кафедри загальної та диференціальної
психології

кандидат психологічних наук
Лукаевич Оксана Анатоліївна,
Запорізький національний університет,
доцент кафедри практичної психології

Захист відбудеться «29» квітня 2015 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.05 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: вул. Потапова, 9, м. Луцьк, 43024.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за адресою: вул. Винниченка, 30 а, м. Луцьк, 43024.

Автореферат розісланий «28» березня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Я. Малімон

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасному суспільстві у зв'язку із зростаючою необхідністю вирішення складних економічних, соціальних, політичних та інформаційно-технологічних проблем, гостро постає потреба дослідження емоційної сфери людини, яка віддзеркалює соціально-адаптаційні можливості узгодження суперечностей її внутрішнього світу. У цьому контексті важливого значення набуває емоційна стабільність особистості як здатність до контролю й управління емоціями.

Енергія акумульованих емоційних переживань завжди має вихід у різноманітних формах соціальної активності, і дуже важливо, щоб ця палітра емоційних проявів забезпечувала максимум стресостійкості, відкритості, амбіційності та творчості у діяльності, яка вкрай необхідна сучасному суспільству. Носіями повноцінного, гармонійного й естетично-духовного внутрішнього світу є люди з розвиненими художніми здібностями, які завдяки емоційно-інтуїтивному світосприйняттю демонструють високий рівень самоствердження й особистісної зрілості. Водночас, відсутність виходу творчої енергії часто призводить до виникнення деструктивної поведінки, емоційних зривів, нервово-психічних розладів, соціальних страхів тощо, що й визначає необхідність ґрунтовного дослідження емоційної стабільності художньо обдарованої особистості як умови її соціальної адаптованості.

Багатоаспектність вивчення психологічного феномену емоційної стабільності зумовлена різнобічними дослідженнями природи емоцій, їх регуляційної і адаптаційної функцій (Л. Аболін, І. Аршава, В. Вілюнас, Б. Додонов, П. Екман, К. Ізард, Е. Ільїн, Т. Кириленко, Л. Малімон, Е. Носенко, А. Ольшаннікова, О. Саннікова, П. Сімонов, Т. Федотова, О. Чебикін, Г. Шингаров, П. Якобсон та ін.). Питання соціальної адаптованості особистості висвітлено у працях Г. Балла, М. Бобньової, Я. Гошовського, Г. Костюка, О. Леонтєва, М. Логінової, С. Максименка, В. Москаленко, А. Реан, А. Фурмана, Х. Хартмана, С. Хутки та ін. Проблема обдарованості та художньо обдарованої особистості є предметом уваги багатьох авторів (О. Антонова, Б. Богоявленська, В. Дружинін, Л. Єрмолаєва-Томіна, О. Завгородня, В. Клименко, М. Коновальчук, Б. Кремінський, О. Кульчицька, Н. Лейтес, В. Моляко, Н. Нагібіна, М. Под'яков, Б. Теплов, В. Шадріков, Є. Яковлева та ін.). Водночас, у психологічних дослідженнях художньо обдарованої особистості більш розробленими є питання творчої діяльності і менша увага приділяється взаємодетермінації емоційної сфери, соціальної адаптованості і психологічних характеристик митця. В нечисленних сучасних дослідженнях такого спрямування (Р. Арнхейм, А. Бергсон, Р. Гаріфуллін, Ю. Полуянов, Л. Салямон, Ж. Сидоренко, С. Степанов, В. Трусков та ін.)

відзначається важливість вивчення особистості митця, зокрема його індивідуально-психологічних особливостей та джерел творчості.

Таким чином, актуальність, соціальна значущість і недостатня теоретико-емпірична обґрунтованість емоційної стабільності як умови соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості обумовили вибір теми дисертаційної роботи й пошук дослідницько-діагностичної програми, результати впровадження якої інтерпретувалися б як психологічний факт.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах комплексної державної теми «Психогенеза ревіталізації депривованої особистості» (державний реєстраційний номер 0113U002218). Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні вченої ради Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 5 від 30 грудня 2010 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 22 жовтня 2013 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному та емпіричному обґрунтуванні емоційної стабільності як умови прояву соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких **завдань**:

1. На основі результатів теоретико-методологічного вивчення проблеми виокремити особливості емоційної стабільності й соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості.

2. Розробити модель взаємодетермінації прояву емоційної стабільності й соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості.

3. З'ясувати соціально-адаптаційні й особистісно-поведінкові ознаки прояву емоційної стабільності художньо обдарованої особистості.

4. Обґрунтувати психологічні особливості взаємодетермінації прояву емоційної стабільності та соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості.

Об'єкт дослідження – емоційна стабільність особистості.

Предмет дослідження – емоційна стабільність як умова прояву соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали загальнонаукові положення щодо поєднання внутрішнього і зовнішнього у детермінації психічного (К. Абульханова-Славська, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Б. Ломов, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.); вивчення ролі особистісних ознак та факторів емоційності у регулюванні поведінки (Л. Аболін, І. Аршава, П. Екман, К. Ізард, Е. Ільїн, Т. Кириленко, Е. Носенко, О. Саннікова, П. Сімонов, О. Чебикін та ін.); наукові уявлення про механізми впливу емоцій на художній аспект діяльності й результат адаптаційних процесів індивіда (Б. Богоявленська, В. Дружинін, Л. Єрмолаєва-Томіна, О. Завгородня, В. Клименко, О. Кульчицька,

Н. Лейтес, В. Моляко, В. Шадріков та ін.); ідеї вивчення емоційної стабільності у взаємозв'язку з показниками соціальної адаптованості особистості (Т. Амабайл, Б. Ананьєв, Р. Арнхейм, В. Вілюнас, Р. Гаріфуллін, Я. Гілінський, Я. Гошовський, М. Д'яченко, Б. Додонов, М. Коновальчук, О. Кульчицька, О. Лукасевич, В. Москаленко та ін.).

Для реалізації поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизація наукової літератури з питань емоційної стабільності та соціальної адаптованості особистості в генеральній сукупності студентів художніх спеціальностей); *емпіричні* (бесіда; спостереження; тестування із використанням методик: визначення емоційності В. Суворова; діагностики емоційної спрямованості особистості Б. Додінова; чотиримодального тест-опитувальника емоційності Л. Рабіновича; шкали емоційної стабільності–нестабільності (нейротизму) Г. Айзенка); методики діагностики емоційності В. Русалова і самооцінного тесту «Характеристика емоційності» Є. Ільїна (для вивчення ознак емоційної стабільності особистості); методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда, методика діагностики типу поведінкової активності Л. Вассермана і Н. Гуменюка, Фрайбурзький особистісний опитувальник (FPI) (форма В); методика діагностики рівня соціальної фрустрованості Л. Вассермана в модифікації В. Бойко; багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (МЛЮ-АМ) А. Маклакова і С. Чермяніна (для вивчення ознак соціальної адаптованості особистості); тест «Оцініть свій творчий потенціал» Є. Рогова (для підтвердження рівня творчого потенціалу студентів художніх спеціальностей)); *методи статистичної обробки даних*: кластерний аналіз (для групування даних прояву емоційної стабільності у формі кластерів), дискримінантний аналіз (для підтвердження правомірності диференціації рівнів прояву емоційної стабільності та візуалізації територіального розміщення і співвідношення виділених кластерів та класифікації об'єктів), непараметричний *H*-критерій Краскела–Уолліса (для визначення відмінностей між показниками емоційної стабільності у виділених групах), факторний аналіз (для виокремлення факторної структури особистісно-поведінкових особливостей прояву емоційної стабільності студентів), кореляційний аналіз (для виявлення кореляційних зв'язків між показниками творчого потенціалу та особистісно-поведінковими характеристиками студентів художніх спеціальностей), множинний регресійний аналіз (для встановлення взаємозв'язку між залежною змінною та кількома іншими незалежними змінними з метою встановлення найбільш прогностичних детермінант емоційної стабільності і творчого потенціалу). Статистичну обробку даних проведено за допомогою комп'ютерного забезпечення SPSS для Windows версія 13.0.

Організація та експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Східноєвропейського національного університету імені Лесі

Українки і Рівненського державного гуманітарного університету. У дослідженні взяли участь 210 студентів (вік 17–22 роки) спеціальностей «Образотворче мистецтво» і «Декоративне мистецтво».

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що:

– *уперше* запропоновано концептуальне забезпечення вивчення особливостей взаємодетермінації емоційної стабільності та соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості і на емпірико-діагностичному рівні верифіковано зміст зумовленості проявів емоційної стабільності особистісно-поведінковими характеристиками студентів художніх спеціальностей;

– *уточнено* поняття «емоційна стабільність художньо обдарованої особистості» та «соціальна адаптованість художньо обдарованої особистості»;

– *удосконалено* теоретичні здобутки щодо вивчення емоційної стабільності як індивідуальної здатності особистості до саморегуляції емоцій у процесі життєдіяльності, що забезпечує оптимальність, продуктивність та ефективність соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості;

– *подальшого розвитку* набули положення щодо розгляду соціальної адаптованості як ефекту детермінації прояву емоційної стабільності через опис рівнів (імпульсивний, компенсаційний та збалансований) та механізмів (накопичення, мобілізації та оптимізації) соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у тому, що емпіричним шляхом обґрунтовано адекватність апробованого психодіагностичного комплексу для вивчення взаємодетермінації емоційної стабільності та соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості; діагностичні результати можуть використовуватися психологами вищих навчальних закладів як параметри можливої психокорекційної роботи з формування емоційної стабільності як умови запобігання соціальної дезадаптованості студентів художніх спеціальностей. Висновки роботи можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін «Загальна психологія», «Психодіагностика», «Психологія особистості», «Диференціальна психологія» «Педагогічна психологія» та «Соціальна психологія».

Основні результати дослідження **впроваджено** у діяльність Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 25 від 25.03.2014 р.); Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (довідка № 26 від 10.04.2014 р.); Запорізького національного університету (довідка № 01-15/69 від 11.04.2014 р.); Мукачівського державного університету (довідка № 832 від 15.04.2014 р.); Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 44 від 24.04.2014 р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-31/04/1428 від 08.05.2014 р.).

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення дисертаційної роботи відображені у публікаціях автора, результати дослідження

обговорені на засіданнях кафедри педагогічної та вікової психології і кафедри загальної та соціальної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Результати наукової роботи оприлюднені автором у таких доповідях і повідомленнях на *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 2011, 2014); «Розвиток особистості та професіоналізму фахівця в системі неперервної освіти в контексті викликів XXI століття» (Чернівці, 2011); «Психолого-педагогічні основи інклюзивної освіти: проблеми, здобутки, перспективи» (Луцьк, 2011); «Генеza буття особистості» (Київ, 2011); «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 2012), «Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка личности в онтогенезе» (Брест, 2013); «Здоров'я, освіта, наука та самореалізація молоді» (Рівне, 2013); «Arteterapia – sztuka – edukacja» (Poznań, 2013); *всеукраїнській науково-практичній конференції «Другі Сіверянські соціально-психологічні читання»* (Чернігів, 2011); *міжрегіональному науково-практичному семінарі «Вікові кризи в контексті психогенези особистості»* (Луцьк, 2012).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено в 11 публікаціях, з яких 6 статей опубліковано у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології (1 стаття – у виданні, що включено до міжнародної наукометричної бази), 1 стаття – у міжнародному періодичному виданні з психології, 4 – у збірниках наукових праць та матеріалів конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 4 додатків, списку використаних літературних джерел (271 найменування, з них 13 – іноземною мовою). Робота містить 23 таблиці і 9 рисунків. Основний зміст дисертації представлений на 160 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито методологічні та теоретичні засади дослідження, висвітлено наукову новизну і практичну значущість роботи; наведено дані про апробацію і впровадження результатів дослідження у практику, подано інформацію про структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** «*Теоретико-методологічний аналіз проблеми емоційної стабільності та соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості*» висвітлено передумови дослідження означеної проблематики, здійснено її теоретичний аналіз у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, проведено

категоріально-понятійний аналіз емоційної стабільності особистості; окреслено специфіку прояву соціальної адаптованості та проаналізовано ознаки емоційної стабільності художньо обдарованої особистості.

Теоретико-методологічний аналіз проблеми емоційної стабільності особистості дав змогу презентувати узагальнене розуміння означеного феномену шляхом поступового розгляду організації емоційної сфери та емоційних ознак соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості.

Окреслено основні підходи до вивчення емоційної стабільності особистості у теорії єдності зовнішнього і внутрішнього у детермінації психічного (Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.); системному підході до вивчення психічних явищ (В. Дружинін, Є. Ільїн, Я. Стреляу, Б. Теплов, В. Шадріков та ін.); структурно-генетичному підході до вивчення життєвого світу особистості (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, С. Максименко, Т. Титаренко та ін.).

Категоріально-понятійна інтерпретація емоційної стабільності пов'язана із вивченням: змісту емоцій, їх сили і лабільності (В. Вілюнас, Б. Додонов, К. Ізард, А. Ольшаннікова, О. Чернікова та ін.); детермінації вродженими анатомо-фізіологічними особливостями нервової системи людини, які мають динамічний характер (емоційна реактивність, екстраверсія, інтроверсія, а також темперамент особистості) (Г. Айзенк, Р. Кеттел, В. Небиліцин, В. Русалов, Я. Стреляу та ін.); емоційної стійкості людини (Л. Аболін, М. Дьяченко, В. Маріщук, В. Пономаренко та ін.); емоційності у структурі властивостей особистості (О. Саннікова); форми відображеної оцінки емоційної стійкості й емоційної розумності людини (І. Аршава, Е. Носенко); стійкості настрою як стійкого емоційного стану людини (Є. Ільїн); здатності людини до емоційної саморегуляції (О. Маклаков); емоційних станів та переживань особистості (П. Екман); здатності регулювати емоційні стани, проявляючи незначні емоційні реакції в різних умовах діяльності (М. Амінов); виразного домінування в людині позитивних емоцій (Я. Рейковський); здатності керування емоційними станами та проявами волі (Є. Мілерян) тощо.

Запропоновано власне розуміння *емоційної стабільності* як індивідуальної здатності до регуляції та контролю емоційних станів, що забезпечує оптимальний фон емоційного реагування на різні ситуації та проявляється у емоційній врівноваженості й адаптивній активності особистості.

На основі проаналізованих наукових праць з'ясовано, що емоційна сфера впливає на формування творчих цілей і є основою для створення продуктів творчої діяльності особистості.

Психологічні аспекти інтерпретації феномену соціальної адаптованості особистості стосуються розгляду: формування нових якостей особистості в умовах соціального середовища (Б. Ананьєв); опанування у процесі культурного

розвитку, інтеріоризації, саморегуляції соціальними формами поведінки (Л. Виготський); захисної реакції організму внаслідок конфлікту із зовнішнім середовищем, що визначається як здатність отримувати позитивні емоції задоволення (З. Фройд); стійкої системи постійно діючих внутрішніх нервових процесів, що змінюються під впливом зовнішнього середовища (Д. Дубровський); злагодженості у функціонуванні психічних механізмів ставлення особистості до навколишнього оточення та ситуацій (Х. Гартман); стан досягнення рівноваги між індивідом та соціальним середовищем (Г. Айзенк); рівноваги процесів асиміляції і акомодатії за допомогою психічних процесів та інтелекту (Ж. Піаже); міри збалансованості особистості та соціуму в поєднанні з внутрішнім емоційним станом (К. Роджерс). Зауважено, що вагомим елементом адаптаційного процесу є професійна сфера особистості, яка охоплює можливості реалізації її творчого потенціалу (Ж. Вірна, Д. Іванов, М. Логінова, Л. Малімон, В. Моляко, О. Саннікова, Т. Федотова, А. Фурман, О. Чебикін, В. Шадріков та ін.)

Проаналізовано ознаки емоційної стабільності художньо обдарованої особистості через індивідуально-психологічні властивості переживання емоцій та специфіку її поведінково-адаптивної активності. З'ясовано межі вираження емоційної стабільності: від прояву у позитивному чуттєвому, емоційному сприйнятті до варіантів прояву нестримної енергії та збудження, що межує із соціальною неадекватністю. На основі аналітичного узагальнення наукових досліджень визначено два вектори поглядів щодо емоційно-особистісних характеристик і соціальної адаптованості художньо обдарованих осіб: 1) митцям властива емоційна стійкість, соціальна зрілість і висока адаптивність, які пояснюються синтезом конструктивної і художньої уяви індивіда, здатністю особистості виходити за межі суспільних установок і обмежень, вмінням відокремлюватися від ситуації і створювати нові умови для досягнення головних цілей (Є. Ільїн, А. Маслоу, В. Моляко, К. Роджерс, В. Роменець та ін.); 2) митцям властива нервово-психічна нестійкість, депресивність, невірноваженість, тривожність, високий нейротизм і як наслідок – низька адаптивність (Г. Айзенк, О. Байєр, Р. Кеттел, Ч. Ломброзо). Також на сублімуючому характері художньої активності наголошували Р. Арнхейм, Я. Гілінський, І. Дерманова, З. Фройд та ін.

Грунтовне вивчення напрацювань щодо понять емоційної стабільності та соціальної адаптованості на теоретичному рівні, з'ясування їх структурно-функціонального статусу і основних ознак прояву, створює основу для можливості проведення емпірико-діагностичного дослідження на генеральній сукупності студентів художніх спеціальностей.

У другому розділі *«Організація та методи дослідження емоційної стабільності як умови прояву соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості»* висвітлено концептуальні та методологічні засади дослідження й окреслено процедурно-методичну організацію емпіричного вивчення проблеми.

Проведений теоретико-методологічний аналіз проблеми емоційної стабільності та соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості дав усі підстави для розробки власної наукової позиції щодо її дослідження. Передусім, зроблений акцент на специфіці художньої обдарованості особистості дав змогу охарактеризувати таку особистість як емоційно чутливу людину із надзвичайним прагненням до творчості, що постійно прагне до саморозвитку, самоактуалізації та професійного самовдосконалення. Тому поняття *художня обдарованість* використовується у розумінні художніх здібностей людини, які суттєво перевищують середній рівень, а також як якісне поєднання художніх, творчих та естетичних здібностей.

Специфіка особливостей соціалізації й перебігу адаптаційних процесів в юнацькому віці уможливила створення схеми структурної організації соціальної адаптованості, у якій виокремлено такі основні чинники: зовнішні (соціальні), внутрішні (психологічні) і чинник творчого потенціалу художньо обдарованої особистості, а також окреслено можливі функціональні зв'язки соціальної адаптованості з явищем емоційної стабільності.

Узагальнення опрацьованого матеріалу відображено у моделі взаємодетермінації проявів емоційної стабільності та соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості. Полярність емоційної стабільності виявляється у двох варіантах – *низькій* та *високій* емоційній стабільності, психологічні прояви якої визначають відповідні адаптаційні / дезадаптаційні поведінкові характеристики людини.

Обґрунтовано програму емпірико-діагностичного вивчення емоційної стабільності як умови соціальної адаптованості, де описано процедуру, методи та методики дослідження. Відповідно до логіки поставлених завдань обґрунтовано підбір і репрезентативність вибірки. Дотримуючись зазначених цілей, описано реалізацію розробленого плану на кожному етапі дослідження, обґрунтовано комплекс доцільних психодіагностичних стандартизованих методик. Закцентовано увагу на шкалах кожної із методик і зауважено, що підбір методик був здійснений за принципом оптимальної кількості найінформативніших показників.

Відповідно до напрямку дослідження згруповано методики, що стосуються особистісно-поведінкових особливостей емоційної сфери та творчих здібностей респондентів. Наголошено на великому масиві отриманого емпіричного матеріалу, опрацювання якого здійснено за допомогою стандартних програм статистично-математичної обробки даних. Отже, спостережено чітко, поетапне проведення дослідження на всіх рівнях, яке дає змогу стверджувати про валідність результатів дисертації і слугує важливим орієнтиром у подальшому плануванні дослідницької роботи.

У третьому розділі «Психологічні особливості взаємодетермінації прояву емоційної стабільності та соціальної адаптованості художньо обдарованої

особистості» викладено основний матеріал емпіричного дослідження, висвітлено соціально-адаптаційні кореляти прояву емоційної стабільності художньо обдарованої особистості й особистісно-поведінкові кореляти прояву творчого потенціалу. Досліджено психологічні особливості взаємодетермінації прояву емоційної стабільності та соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості.

У розділі представлено опис результатів емпірико-діагностичного дослідження особливостей взаємодетермінації прояву емоційної стабільності та соціальної адаптованості студентів художніх спеціальностей. Аналіз результатів дослідження прояву емоційної стабільності дав змогу виокремити три групи досліджуваних відповідно до рівня прояву у них емоційної стабільності: група 1 – студенти з високим рівнем прояву емоційної стабільності (26,2 %); група 2 – студенти з середнім рівнем прояву емоційної стабільності (51 %); група 3 – студенти з низьким рівнем прояву емоційної стабільності (22,8 %).

Застосування дискримінантного аналізу підтвердило статистично значущі показники запропонованої кластеризації виокремлених груп. За допомогою Н-критерію Краскела-Уолліса статистично перевірено гіпотезу щодо відмінностей в особистісно-поведінкових характеристиках досліджуваних студентів трьох груп (рівень достовірності від $p \leq 0,05$ до $p \leq 0,001$).

Проведення факторизації методом головних компонент із варімакс-обертанням матриці психологічних показників дало змогу отримати однозначно інтерпретовану факторну модель особистісно-поведінкових характеристик респондентів. Правомірність застосування методу факторного аналізу до вибірки перевірялась за критерієм Кайзера–Мейєра–Олкіна: значення кореляції між фактором та змінними, що входять у його структуру, менше 0,5 до уваги не брались.

До факторів, які визначають особистісно-поведінкові характеристики студентів із високим рівнем прояву емоційної стабільності, відносяться: «адаптація», що складає 23,3 % дисперсії, «комунікаційна емоційність» (13,6 %), «гедоністично-романтична емоційна спрямованість» (11,4 %), «товариськість» (8,5 %), «прагнення до домінування» (8,47 %), «врівноваженість» (7,46 %).

Факторну структуру особистісно-поведінкових характеристик студентів із низьким рівнем прояву емоційної стабільності складають «фрустрованість» (16,6 %), «інтернальність» (15,3 %), «нервово-психічна напруженість» (13,7 %), «неемоційна комунікативність» (8,9 %), «неромантична емоційна спрямованість» (8,2 %), «закритість» (8,1 %).

У групі студентів художніх спеціальностей із середнім рівнем прояву емоційної стабільності поєдналися полярні особистісно-поведінкові характеристики, факторну структуру яких складають «загальна емоційність» (9,76 %), «адаптивний реалізм» (9,2 %), «дружелюбність» (9,1 %), «відкритість» (8,41 %),

«позитивність» (8,37 %), «емоційна напруженість» (7,72 %), «зануреність» (6,7 %), «романтичність» (5,4 %) і «продуктивність» (4,56 %).

Внаслідок застосування регресійного аналізу виокремлено найсуттєвіші прогностичні детермінанти різних рівнів вияву емоційної стабільності студентів художніх спеціальностей. Для студентів з низьким рівнем емоційної стабільності найбільший внесок у дисперсію залежної змінної «емоційна стабільність» внесли такі фактори як «нервово-психічна напруженість» ($\beta = 0,560$) і «фрустрованість» ($\beta = 0,360$); для студентів із середнім рівнем емоційної стабільності – «відкритість» ($\beta = 0,334$), «емоційна напруженість» ($\beta = 0,326$) і «загальна емоційність» ($\beta = 0,305$). Для студентів з високими показниками рівня прояву емоційної стабільності властивими є «помірність емоцій» ($\beta = 0,442$), «прагнення до взаємодії» ($\beta = 0,255$) та «емоційна врівноваженість» ($\beta = 0,234$). Отримані результати регресійного аналізу ще раз підтвердили наявність ознак емоційної збалансованості студентів із високим рівнем прояву емоційної стабільності на відміну від студентів із середнім та низьким рівнями її прояву, у яких превалюють імпульсивно-компенсаційні характеристики.

Подальша діагностична інтерпретація результатів дослідження взаємозв'язку творчого потенціалу та особистісно-поведінкових властивостей студентів художніх спеціальностей проводилася окремо в кожній з досліджуваних груп, диференційованих за показником рівня прояву емоційної стабільності. Для цього застосовано процедуру кореляційного аналізу, що спрямована на перевірку гіпотези про зв'язок між змінними з використанням коефіцієнту кореляції r -Пірсона.

З огляду на отримані результати кореляційного аналізу можна окреслити такі особистісно-поведінкові характеристики студентів художніх спеціальностей з високим рівнем прояву емоційної стабільності: творча обдарованість цих студентів та реалізація їх художніх здібностей супроводжується розвинутим рівнем загальної адаптованості, що виражається у врівноваженості і відкритості; романтично-естетична емоційна спрямованість характеризує їх сензитивно-рефлексивне переживання життєвих подій та ситуацій; водночас вони готові до прийняття та співпраці з іншими, а нервово-психічна стійкість робить їх уважними та доброзичливими у взаємодії з оточуючими, інтегруючи увесь спектр їх адаптаційних здібностей.

Творчо обдаровані студенти з середнім рівнем прояву емоційної стабільності характеризуються відкритістю та екстравертованістю, емоційною чутливістю і толерантністю; в сфері емоційних переживань вони романтично спрямовані, а виражена психомоторна емоційність і тенденція до довготривалого переживання емоцій характеризує їх вміння економно використовувати психоенергетичний ресурс для звикання до нових соціальних умов; поведінкові ознаки відображені у прагненні до домінування, що вказує на їх самовпевненість;

прояви ескапізму засвідчують прихованість справжніх почуттів, своєрідне вміння «підігравати» у ситуаціях шляхом уникнення складних та суперечливих моментів.

Особистісно-поведінкові характеристики студентів художніх спеціальностей з низьким рівнем прояву емоційної стабільності проявляються у сформованій невротичності, дратівливості, неврівноваженості, гедоністичній емоційній спрямованості, емоційній збудливості, інтернальності та нервово-психічній напруженості (рівень достовірності від $p \leq 0,05$ до $p \leq 0,001$).

Діагностична інтерпретація результатів дослідження взаємозв'язку творчого потенціалу та особистісно-поведінкових властивостей студентів художніх спеціальностей дала змогу визначити міру детермінуючого впливу показників емоційної стабільності та адаптованості на рівень творчого потенціалу за допомогою множинного регресійного аналізу, оскільки найбільший внесок у дисперсію залежної змінної *творчий потенціал* вносять показники міри адаптації ($\beta = 0,376$) і емоційної стабільності ($\beta = 0,268$).

Зазначено, що соціальна адаптованість як наслідок проявів емоційної стабільності релевантна психологічному змісту особистісно-поведінкових характеристик художньо обдарованої особистості. Отримані емпіричні дані виступили основою розробки емпіричної моделі взаємодетермінації прояву емоційної стабільності та соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості (рис. 1).

Рис. 1. Емпірична модель взаємодетермінації прояву емоційної стабільності та соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості

Схематичне розташування рівнів прояву емоційної стабільності особистості (низький, середній та високий) дає змогу, на основі емпірично визначеного психологічного змісту прояву кожного з них у особистісно-поведінкових характеристиках студентів, виокремити відповідні рівні соціальної адаптованості (імпульсивний, компенсаційний та збалансований). Як показали отримані результати дослідження, рівні емоційної стабільності особистості взаємопов'язані, і мають властивість взаємопереходу одного в інший. Відповідно й виокремлені рівні соціальної адаптованості, демонструючи психологічну межу у прояві особистісно-поведінкових характеристик, все ж таки мають особливість взаємозв'язку, описану нами через механізми накопичення, мобілізації та оптимізації.

Рівні соціальної адаптованості за своїми показниками є залежними від виокремлених особистісно-поведінкових характеристик студентів художніх спеціальностей. Зокрема:

– *імпульсивний* рівень соціальної адаптованості характеризується вираженим невмінням керувати емоціями внаслідок нервово-психічної напруженості, тобто ці студенти навіть на невербальному рівні не можуть приховувати свої негативні емоції, а їх жестикуляція та міміка демонструють поганий настрій, а інколи навіть неприязнь до іншої людини; переважне переживання стану невиправданих надій та очікувань кращого робить їх пасивними, але водночас у будь-який момент вони готові імпульсивно змінити свою думку, що підтверджує їх емоційну дезорганізацію мислення, наївність думок, простоту смаків і прямолінійність;

– *компенсаційний* рівень соціальної адаптованості студентів характеризується вмінням легко входити в контакт з іншою людиною, відвертістю та щирістю у думках, відкритістю до взаємодії, інтуїтивним відчуттям проблем і переживань іншої людини, вмінням поставити себе на місце партнера із спілкування; водночас їх емоційна напруженість знаходить своє відображення в емоційно-сензитивному переживанні різноманітних негативних почуттів втрати, відчаю, розгубленості і навіть позитивних моментів радості, успіху, натхнення тощо; зафіксовані прояви тривожності, як і у попередньо досліджуваній групі, зумовлені підвищеною чутливістю і перепадами настрою;

– *збалансований* рівень соціальної адаптованості характеризується вираженою орієнтацією на тісне співробітництво з референтною групою, дружніми взаєминами з оточуючими; дружелюбністю як сформованою готовністю допомагати оточуючим і проявляти великодушність; ознаки помірності емоцій виражають скромність, певною мірою внутрішню сором'язливість, нерішучість; ці студенти у своїй поведінці більш врівноважені, послідовні, цілеспрямовані, самостійні та ініціативні.

Механізмом переходу від низького до середнього рівня прояву соціальної адаптованості є *накопичення* емоційних ресурсів особистості, що сприяє появі

компенсаційних ознак психічного відображення дійсності і встановленню зв'язку між психологічною системою соціальної адаптації та емоційним станом студента.

Перехід від низького до високого рівня прояву соціальної адаптованості відбувається внаслідок включення механізму *мобілізації*, психологічна функція якого полягає в актуалізації адаптивної збалансованості через усвідомлення власних можливостей і здібностей та почуття норми, й емоційної регламентованості, яка може бути досягнута засобами розвиненої селективної уваги, підтримуючого наміру, контролю емоцій та контролю оточення.

Перехід від середнього до високого рівня прояву соціальної адаптованості здійснюється завдяки механізму *оптимізації*, який уможлиблює прояв моральної нормативності та емоційного контролю поведінки майбутнього митця завдяки відмові від ситуативних форм емоційного реагування, надмірної чутливості та відкритості на користь оптимального рівня розвитку соціально-психологічних саморегуляційних процесів: нервово-психічної стійкості, врівноваженості й самовпевненості.

Отриманий арсенал емпіричних даних є основою розробки прогностичної карти прояву продуктивних/непродуктивних тенденцій розвитку емоційної стабільності, знання яких сприятиме запобіганню дезадаптаційних проявів соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості. Загалом проведене дослідження підтвердило положення щодо розгляду емоційної стабільності як індивідуальної здатності особистості до саморегуляції емоцій у процесі життєдіяльності, які забезпечують оптимальність, продуктивність та ефективність соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості.

ВИСНОВКИ

1. Теоретико-методологічний аналіз дослідження емоційної стабільності особистості дає підстави стверджувати, що цей психологічний феномен інтегрує у собі особливості організації емоційної сфери та ознаки соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості. Зокрема зазначено, що функціонування емоційної сфери визначає зміст відображувально-приспосувальної діяльності людини, а така її характеристика як емоційна стабільність є центральною ознакою внутрішніх переживань, які визначаються інтенсивністю, гнучкістю, лабільністю, змістовністю емоційних процесів людини.

Аналіз основних психологічних підходів категоріально-понятійної інтерпретації емоційної стабільності особистості систематизований у авторському розумінні *емоційної стабільності* як індивідуальної здатності до регуляції та

контролю емоційних станів, що забезпечує оптимальний фон емоційного реагування на різні ситуації та проявляється у емоційній врівноваженості й адаптивній активності особистості.

2. Теоретичні конструкти інтерпретації феномену соціальної адаптованості особистості підтверджують факт її взаємозв'язку з емоційною сферою особистості, яка слугує вагомим компонентом у функціонуванні і формуванні творчої діяльності.

Проаналізовано ознаки та межі вираження емоційної стабільності художньо обдарованої особистості й окреслено основні напрями поглядів щодо прояву емоційно-особистісних характеристик і соціальної адаптованості художньо обдарованих осіб. Складено категоріально-понятійну матрицю емоційних ознак художньо обдарованої особистості в описі її підвищеної емоційності, невротичності, емоційної збудливості, високої інтенсивності емоцій, емпатії, ескапізму, високого рівня фрустрованості, інтернальності, що, з одного боку, характеризує її дезадаптивну активність, а з іншого, в описі високого рівня розвитку вольових процесів, альтруїзму, прийняття інших, естетичної та романтичної емоційної спрямованості, визначає адаптивну активність митця.

3. Послідовність реалізації емпірико-діагностичного задуму відображено у концепції взаємодетермінації проявів емоційної стабільності та соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості, що відображена у однойменній теоретичній моделі. Полярність прояву емоційної стабільності проявляється у двох варіантах – низька та висока емоційна стабільність, що визначає відповідні адаптаційні / дезадаптаційні поведінкові характеристики людини.

Систематизація методологічних конструктів вивчення соціальної адаптованості вміщує розгляд чинників її структурної організації: зовнішні (економічні, соціальні і культурні) та внутрішні (фізіологічні, психологічні і духовні). Специфіка соціальної адаптованості особистості у реалізації її художньої діяльності уречальнює розгляд чинника творчого потенціалу, який у художньо обдарованих особистостей безпосередньо впливає як на соціальну адаптованість, так і на рівень емоційної стабільності: спрямованість адаптивної активності художньо обдарованої особистості безпосередньо пов'язана з емоційним фактором й орієнтована не стільки на соціальне оточення, а переважно на внутрішній світ, власні цінності й норми у контексті сприйняття.

Запропонований психодіагностичний комплекс дослідження дав змогу емпірично обґрунтувати психологічний зміст взаємодетермінації проявів емоційної стабільності й соціальної адаптованості особистості на генеральній сукупності студентів художніх спеціальностей.

4. За результатами емпірико-діагностичного дослідження емоційної стабільності студентів художніх спеціальностей виокремлено три групи досліджуваних відповідно до рівня її прояву (низький, середній, високий).

Застосування дискримінантного аналізу підтвердило статистично значущі показники запропонованої кластеризації виокремлених груп.

Факторний аналіз емпіричних даних дав змогу описати фактори особистісно-поведінкових характеристик студентів із різним рівнем прояву емоційної стабільності. Експериментально з'ясовано, що факторна архітектоніка особистісно-поведінкових характеристик студентів з низьким рівнем емоційної стабільності вміщує фрустрованість, інтернальність, нервово-психічну напруженість, неемоційну комунікативність, неромантичну емоційну спрямованість та закритість; факторну структуру особистісно-поведінкових якостей студентів із середнім рівнем прояву емоційної стабільності складають загальна емоційність, адаптивний реалізм, дружлюбність, відкритість, позитивність, емоційна напруженість, зануреність, романтичність і продуктивність; факторну структуру особистісно-поведінкових характеристик студентів із високим рівнем прояву емоційної стабільності визначають адаптація, комунікаційна емоційність, гедоністично-романтична емоційна спрямованість, товариськість, прагнення до домінування і врівноваженість.

Внаслідок застосування множинного регресійного аналізу виокремлено найсуттєвіші прогностичні детермінанти різних рівнів вияву емоційної стабільності студентів художніх спеціальностей, характеристики яких підтверджують ознаку емоційної збалансованості студентів із високим рівнем прояву емоційної стабільності, що інтегровано у їх помірності емоцій, прагненні до взаємодії та емоційній врівноваженості на відміну від студентів із середнім (проявляється в ознаках відкритості, емоційної напруженості й загальній емоційності) та низьким (проявляється в ознаках нервово-психічної напруженості і фрустрованості) рівнями, у яких превалюють імпульсивно-компенсаційні характеристики. Діагностична інтерпретація особистісно-поведінкових корелятив творчого потенціалу студентів художніх спеціальностей показала тісний взаємозв'язок із показниками прояву емоційної стабільності та соціальної адаптованості.

5. Обґрунтовано психологічні особливості взаємодетермінації прояву емоційної стабільності та соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості. Зазначено, що емпірично визначений психологічний зміст кожного з рівнів прояву емоційної стабільності дав змогу виокремити відповідні рівні (імпульсивний, компенсаційний та збалансований) та описати механізми (накопичення, мобілізації та оптимізації) соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості, знання яких має прогностичний ефект щодо впровадження психокорекційної роботи з формування емоційної стабільності художньо обдарованої особистості.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. Перспективним напрямом дослідження емоційної стабільності художньо обдарованої особистості вважаємо ґрунтовне її дослідження відповідно до

вікової генези, гендерних і статевих чинників. У цьому контексті вбачаємо доцільним розробку різноманітних психологічних технологій для формування й розвитку окремих факторів емоційної стабільності з метою конструювання соціальної адаптації творчої особистості упродовж усього життя.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові
у галузі психології:*

1. Прокопович Т. А. Емоційні координати творчого потенціалу студентів художніх спеціальностей // Т. А. Прокопович // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. Серія : Психологічні науки. – Чернігів : Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 2011. – Вип. 94. – Т. 2. – С. 117–119.

2. Прокопович Т. А. Емоційна стійкість художньо обдарованої молоді: психологічні межі соціальної адаптованості / Т. А. Прокопович // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / [за ред. С. Д. Максименка]. – К., 2011. – Т. XIII. – Ч. 6. – С. 251–257.

3. Прокопович Т. А. Вплив емоційної стійкості на успішність соціальної адаптації у системі інклюзивного навчання / Т. А. Прокопович // Наук. вісн. Чернівець. ун-ту : зб. наук. пр. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2011. – Вип. 566. Педагогіка та психологія. – С. 139–143.

4. Прокопович Т. А. Градації вираження емоційної стабільності у студентів творчих спеціальностей / Т. А. Прокопович // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації : укр. наук. журн. – 2013. – № 3. – Вип. 33. – С. 228–234.

5. Прокопович Т. А. Соціальна персоналізація творчої особистості / Т. А. Прокопович // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К. : Ін-т психології Г. С. Костюка, 2011. – Т. X. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Вип. 19. – С. 728–735.

*Статті, опубліковані у міжнародних наукових виданнях
та виданнях, що включені до наукометричних баз :*

6. Прокопович Т. А. Тенденції взаємозв'язку емоційної стабільності та соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості / Т. А. Прокопович // Психологічні перспективи. – Вип. 24. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – С. 273–283 (p-ISSN 2227-1376).

7. Прокопович Т. А. Эмпирическое изучение взаимосвязи эмоциональной стабильности, социальной адаптированности и творческого потенциала

художественно одаренной личности // Т. А. Прокопович // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – Курск : Ред. журн. науч. публикаций аспирантов и докторантов, 2014. – № 11 (101). – С. 109–113.

Статті, опубліковані у збірниках матеріалів наукових конференцій:

8. Прокопович Т. А. Теоретичний аналіз та обґрунтування проблеми соціальної адаптованості особистості // Т. А. Прокопович // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень : матеріали V Міжнарод. наук.-практ. конф. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – Т. 2. – С. 219–221.

9. Прокопович Т. А. Взаємозв'язок емоційної стійкості і соціальної адаптованості трансформований у контекст реалізації особистості у соціальному житті в умовах інклюзії / Т. А. Прокопович // Психолого-педагогічні основи інклюзивної освіти: проблеми, здобутки, перспективи : матеріали VII Міжнар. наук. конф. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – С. 121–124.

10. Прокопович Т. А. Эмоциональная стабильность как фактор влияния на поведенческо-адаптивные характеристики творческой личности / Т. А. Прокопович // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов Междунар. науч.-практ. конф. – Брест : БрГУ, 2013. – С. 212–215.

11. Прокопович Т. А. Емоційна стабільність особистості: категоріально-понятійний аналіз / Т. А. Прокопович // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – Т. 2. – С. 496-498.

АНОТАЦІЇ

Прокопович Т. А. Емоційна стабільність як умова прояву соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2015.

У дисертаційній роботі обґрунтовано концептуальні засади дослідження проблеми й емпірично встановлено соціально-адаптаційні та особистісно-поведінкові ознаки прояву емоційної стабільності художньо обдарованої особистості. Поглиблено наукові уявлення про особливості взаємодетермінації емоційної стабільності та соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості і на емпірико-діагностичному рівні верифіковано зміст зумовленості проявів емоційної стабільності особистісно-поведінковими характеристиками студентів художніх спеціальностей.

За результатами емпіричного дослідження доведено, що соціальна адаптованість зумовлена релевантними проявами емоційної стабільності художньо обдарованої особистості у показниках її особистісно-поведінкових властивостей; констатовано релевантні рівню прояву емоційної стабільності рівні (імпульсивний, компенсаційний та збалансований) та механізми (накопичення, мобілізації та оптимізації) соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості.

Ключові слова: емоційна стабільність, соціальна адаптованість, художньо обдарована особистість, студенти художніх спеціальностей, особистісно-поведінкові властивості.

Прокопович Т. А. Эмоциональная стабильность как условие проявления социальной адаптированности художественно одаренной личности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии. – Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк, 2015.

Диссертационное исследование посвящено эмоциональной стабильности как условию проявления социальной адаптированности художественно одаренной личности.

В диссертационной работе обоснованы концептуальные основы исследования проблемы и эмпирически установлено социально-адаптационные и личностно-поведенческие признаки проявления эмоциональной стабильности художественно одаренной личности. Углублены научные представления об особенностях взаимодействия эмоциональной стабильности и социальной адаптированности художественно одаренной личности и на эмпирико-диагностическом уровне верифицировано содержание обусловленности проявлений эмоциональной стабильности личностно-поведенческими характеристиками студентов художественных специальностей.

Проанализированы признаки эмоциональной стабильности художественно одаренной личности через индивидуально-психологические свойства переживания эмоций и специфику ее поведенческой адаптивной активности. Выяснено пределы выражения эмоциональной стабильности от проявления положительного эмоционального восприятия действительности до вариантов проявления неудержимой энергии и возбуждения, граничащего с социальной неадекватностью. Предложено модель взаимодействия проявлений эмоциональной стабильности и социальной адаптированности художественно одаренной личности.

Определена полярность проявления эмоциональной стабильности, которая определяет соответственные адаптационные / неадаптационные поведенческие характеристики человека. Конкретизированы факторы структурной организации социальной адаптированности (внешние и внутренние).

В результате эмпирического исследования доказано, что социальная адаптация обусловлена релевантными проявлениями эмоциональной стабильности художественно одаренной личности в показателях ее личностно-поведенческих свойств. Зафиксированные отличия в личностно-поведенческих характеристиках подтвердили наличие признаков эмоциональной сбалансированности студентов с высоким уровнем проявления эмоциональной стабильности в отличие от студентов со средним и низким уровнями ее проявления, в которых преобладают импульсивно-компенсационные характеристики. Также диагностическая интерпретация личностно-поведенческих коррелятов творческого потенциала студентов художественных специальностей показала тесную взаимосвязь с показателями проявления эмоциональной стабильности и социальной адаптированности. Констатировано релевантные уровню проявления эмоциональной стабильности уровни (импульсивный, компенсационный и сбалансированный) и механизмы (накопления, мобилизации и оптимизации) социальной адаптированности художественно одаренной личности.

Диссертационная работа имеет практическое значение использования диагностических результатов как параметров возможной психокоррекционной работы по формированию эмоциональной стабильности как условия предотвращения социальной дезадаптированности студентов художественных специальностей, а также содержит перспективы дальнейших разработок различных психологических технологий для формирования и развития отдельных факторов эмоциональной стабильности с целью конструирования социальной адаптации личности на протяжении всей жизни.

Ключевые слова: эмоциональная стабильность, социальная адаптация, художественно одаренная личность, студенты художественных специальностей, личностно-поведенческие свойства.

Prokopovych T. A. Emotional stability as condition of manifestation of social adaptability of artistically gifted person. – Manuscript.

Dissertation for obtaining scientific degree of candidate of psychological sciences in specialty 19.00.01 – general psychology, history of psychology. – Lesya Ukrainka East European National University, Lutsk, 2015.

In dissertation paper the conceptual bases of problem research are grounded and socially adaptive, personality and behavioral features of manifestation of emotional

stability of artistically gifted person are empirically identified. Scientific understanding of peculiarities of interdetermination of emotional stability and social adaptability of artistically gifted person is deepened and conditionality content of manifestations of emotional stability by personality and behavioral characteristics of students of art specialties is verified on empirically diagnostic level.

As result of empirical study it is proved, that social adaptability is conditioned by relevant manifestations of emotional stability of artistically gifted person in terms of its personality and behavioral characteristics; relevant to manifestation level of emotional stability levels (impulsive, compensational and balanced) and mechanisms (storing, mobilization and optimization) of social adaptability of artistically gifted person are established.

Key words: emotional stability, social adaptability, artistically gifted person, students of art specialties, personality and behavioral characteristics.

Підписано до друку 27.03.2015 р. Формат $60 \times 84^{1/16}$.
Обсяг 0,9 обл.-вид. арк., 0,9 ум. друк. арк. Наклад 100 прим.
Друк – Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки.
43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13. Зам. 2964.